

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.52>

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ДОСТОВІРНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНИМ МЕТОДОМ В КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ

Здебський Д.В.,
*аспірант кафедри кібербезпеки
та інформаційного забезпечення
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Здебський Д.В. Особливості оцінки достовірності інформації поліграфологічним методом в кримінальному аналізі.

З моменту проголошення незалежності України, після тривалого періоду радянської окупації, й до сучасних умов збройного протистояння російській агресії, наша держава послідовно рухається шляхом демократичного розвитку та інтеграції до європейської і світової спільноти. Обраний стратегічний курс на євроінтеграцію, а також активна підтримка з боку міжнародних партнерів, сприяли впровадженню передових методів, технологій та стандартів, що значно посилило спроможність сектору безпеки і оборони України реагувати на сучасні загрози. Широке впровадження поліграфологічних досліджень за міжнародними стандартами практики, а також кримінального аналізу в діяльність спеціальних спецслужб та правоохоронних органів України надало можливість ефективно протистояти як внутрішнім загрозам (кримінал, корупція, колабораціонізм та державна зрада), так і зовнішній загрозі – російським окупаційним військам. Поліграфологічні дослідження та кримінальний аналіз використовуються підрозділами сектору безпеки і оборони України порізно один від одного, хоча їх поєднання може надати синергійного ефекту та доповнити один одного. В нашому дослідженні ми розглянули доцільність застосування поліграфа як методу кримінального аналізу для оцінки достовірності та надійності інформації. Нами досліджено ефективність застосування міжнародно-визнаних методів поліграфологічного дослідження, їх надійність та точність для оцінки достовірності та надійності інформації. Проаналізовано роль та місце оцінки достовірності та надійності інформації в кримінальному аналізі при застосуванні поліграфологічного методу. Обґрунтовано доцільність інтеграції поліграфологічного методу в комплекс аналітичних інструментів, що застосовуються в кримінальному аналізі, з метою ефективності прийняття управлінських рішень. Зроблено висновок, що поліграфологічним методом кримінального аналізу можна оцінити достовірність та надійність інформації.

Ключові слова: достовірність інформації, надійність інформації, оцінка достовірності інформації, кримінальний аналіз, поліграфологічний метод, міжнародні стандарти практики поліграфологічних досліджень.

Zdebskyi D.V. Features of information reliability assessment by polygraph method in criminal analysis.

Since the proclamation of Ukraine's independence following a prolonged period of Soviet occupation and up to the present conditions of armed resistance against Russian aggression, our state has been consistently advancing along the path of democratic development and integration into the European and global community. The chosen strategic course toward European integration, along with active support from international partners, has facilitated the implementation of advanced methods, technologies, and standards, significantly enhancing the capacity of Ukraine's security and defense sector to respond to contemporary challenges and threats. The widespread adoption of polygraph examinations in accordance with international best practices, as well as the integration of criminal analysis into the activities of special services and law enforcement agencies of Ukraine, has enabled an effective response to both internal threats – such as crime, corruption, collaborationism, and treason – and external threats posed by Russian occupation forces. Polygraph examinations and criminal analysis

are currently employed separately by units within Ukraine's security and defense sector, although their combination could provide a synergistic effect and complement each other. In our study, we examined the feasibility of using the polygraph as a method of criminal analysis to assess the reliability and credibility of information. We investigated the effectiveness of internationally recognized polygraph examination methods, evaluating their reliability and accuracy in determining the trustworthiness of information. The role and significance of credibility assessment within criminal analysis using the polygraph method were analyzed. The study substantiates the rationale for integrating the polygraph method into the suite of analytical tools employed in criminal analysis to enhance the effectiveness of decision-making processes. It is concluded that the polygraph-based method of criminal analysis can be effectively used to assess the reliability and credibility of information.

Key words: information credibility, information reliability, credibility assessment, criminal analysis, polygraph method.

Постановка проблеми. Вперше в Україні кримінальний аналіз було запроваджено у 2008 році в діяльності оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби, а вже згодом у Національній поліції України та інших підрозділах, що здійснюють оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність. Паралельно з розвитком кримінального аналізу в нашій державі йшов розвиток поліграфологічних досліджень для вирішення задач кримінального блоку та контррозвідувальної діяльності. На даний час в умовах повномасштабного військового вторгнення російських окупаційних військ сектор безпеки і оборони України для вирішення завдань за призначенням широко використовує як поліграф, так і кримінальний аналіз. В умовах протистояння криміналу та розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб важливе значення покладається на оцінку достовірності та надійності інформації. Поліграф з кримінальним аналізом надають можливість здійснювати ефективну оцінку надійності та достовірності інформації, доповнюючи один одного. Використовуючи можливості кримінального аналізу, а саме додаткові дані про подію або про суб'єкта дослідження, поліграфолог має можливість більш якісно провести поліграфологічне дослідження, отримавши значно більше інформації. Аналітик правоохоронного органу, використовуючи дані отримані від поліграфолога, має можливість оцінити ступінь ймовірності отриманих даних, а при наявності електронних баз даних й зв'язки суб'єкта поліграфологічного дослідження з подією та/або іншими суб'єктами.

Метою цієї статті є аналіз ефективності застосування поліграфологічного методу оцінки достовірності та надійності інформації в кримінальному аналізі.

Стан опрацювання проблематики. Передумовам формування методики оцінки достовірності інформації приділяли увагу З.М. Бржевська та Р.В. Киричок. Особливості проведення оцінки достовірності інформації в правоохоронних органах України вивчали О.С. Користін, І.А. Федчак, Д.С. Афонін та К.Ю. Ісмаїлов. Значення достовірності інформації, в ході проведення кримінального аналізу, досліджували В.Ю. Калугін та М.М. Феськов. Питанням оцінки достовірності інформації із застосуванням поліграфа в Україні приділяли увагу М.Д. Кузьменко та І.І. Сіткарь. Нами проведено дослідження наукових статей з надійності та достовірності поліграфологічних методик представників Американської поліграфологічної асоціації (АПА), таких як: Raymond Nelson, Mark Handler та Donald Krapohl.

Для досягнення мети дослідження використовувалися ряд наукових **методів**, таких як:

теоретичний – вивчення та аналіз українського та міжнародного досвіду оцінки достовірності та надійності інформації, узагальнення інформації для визначення теоретико-методологічних основ дослідження;

логічного аналізу – для формулювання основних понять і проведення класифікації;

діалектики – з метою визначення змісту та особливостей складових елементів у сфері поліграфології та кримінально-аналітичної діяльності;

емпіричний – для узагальнення передового досвіду.

А також досвід роботи автора з проведення кримінального аналізу в оперативно-розшукових підрозділах та досвід служби на посаді поліграфолога в підрозділі спеціального призначення сектору безпеки і оборони України.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, спрямованої на встановлення та передбачення взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, потенційно з ними пов'язаними, їх оцінюван-

ня, інтерпретація та прогнозування розвитку для використання в досудовому розслідуванні та здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також для розроблення тактичних і стратегічних заходів з протидії злочинності [13, с. 16-17]. Метою застосування кримінального аналізу є:

- розробка нових підходів у досудовому розслідуванні;
- ефективне планування слідчих і розшукових дій;
- аналітична підтримка оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування;
- оцінка ефективності боротьби зі злочинністю;
- обробка великих обсягів інформації з виявленням і пов'язуванням фактів;
- аналіз зв'язків об'єктів у кримінальних справах;
- виявлення ризиків та тенденцій злочинності, запобігання її розвитку;
- прогнозування нових видів злочинної діяльності та визначення пріоритетів діяльності правоохоронних органів [10, с. 8].

В ході проведення кримінального аналізу підрозділами сектору безпеки і оборони України уповноважені фахівці застосовують великий масив аналітичних методів, до котрих безумовно відноситься й оцінка інформації. Слід зазначити, що метою оцінки інформації є:

- уніфікація інтерпретації інформації всіма її користувачами;
- зменшення ризику під час прийняття рішень;
- точніше прогнозування розвитку ситуації;
- підготовка вичерпних версій в оперативно-слідчій діяльності;
- прийняття адекватних та оптимальних рішень;
- мінімізація витрат на заходи, що проводяться [11, с. 136].

К.Ю. Ісмаїлов зауважує, що вироблення єдиних критеріїв надійності джерела та достовірності інформації у процесі проведення оцінки достовірності інформації в українських реаліях набуває неабиякої актуальності [2, с. 29]. На думку В.Ю. Калугіна та М.М. Феськова, аналітик в ході виконання замовлення повинен завжди враховувати рівень достовірності інформації [8, с. 218].

Достовірністю вважається властивість інформації бути правильно сприйнятою [8, с. 146]. Оцінка достовірності (вірогідності) інформації – це дані, які враховують вірогідність, джерела інформації, оцінку автора та методів, що використовуються в інформаційній роботі [1, с. 421-422]. Як зазначають М.Д. Кузьменко та І.І. Сіткарь, сучасне суспільство будується на міжособистісних відносинах задля безперервного обміну інформацією, суть якого полягає в передачі інформації до конкретного суб'єкта у найменш викривленому вигляді [9, с. 40]. Проте інколи відбувається навмисне спотворення або викривлення інформації суб'єктом повідомлення, тобто – обман.

Кількісна оцінка достовірності повідомлення за схемою Канта передбачає використання системи, в якій діапазон можливих імовірностей поділений на сім інтервалів, а достовірність конкретної інформації виражається у шансах:

1. достовірна інформація (ймовірність відсутності неправдивої інформації наближена до 1);
2. майже визначено, що інформація достовірна (9 шансів проти 1);
3. є багато шансів, що інформація достовірна (3 шанси проти 1);
4. шанси приблизно однакові (1 – за, 1 – проти);
5. є багато шансів, що інформація не достовірна (3 шанси проти 1);
6. майже визначено, що інформація не достовірна (9 шансів проти 1);
7. недостовірна інформація (ймовірність неправдивої інформації є близькою до 1) [1, с. 422].

Основні властивості, які повинна мати інформація під час її аналізу: відповідність, достовірність, надійність, своєчасність, актуальність, точність, повнота та об'єктивність [2, с. 30]. К.Ю. Ісмаїловим пропонується оцінювати надійність джерела інформації за чотирма критеріями: «А» – абсолютно надійне; «Б» – надійне в більшості випадків; «В» – у більшості випадків ненадійне; «Г» – визначити надійність не має можливості [2, с. 30-31]. За критерієм «А», тобто абсолютно надійної інформації до джерел відносяться:

- технічні засоби, за допомогою яких проводилась безпосередня фіксація відео-, аудіо- або інша інформація, що може бути перевірена й підтверджена уповноваженою особою [2, с. 31]. До даної тези ми можемо віднести й поліграфологічне дослідження, під час якого здійс-

нюється аудіо-, відео- фіксація даної процедури, а так само поліграми, тобто графічні відображення психофізіологічних реакцій досліджуваної особи на пред'явлені стимули;

- банки та бази даних державних і міжнародних установ та організацій [2, с. 31]. В разі формування електронних баз даних та/або картотеки звітності результатів поліграфологічних досліджень ми можемо віднести даний пункт до нашого дослідження;

- фахівець – особа, яка володіє науковими, технічними, або іншими спеціальними знаннями та має документи відповідного державного чи міжнародного зразку [2, с. 31]. Саме поліграфолог підпадає під дане визначення.

Щодо достовірності інформації К.Ю. Ісмайлов так само виділяє чотири критерії, а саме:

- «1» – інформація повністю достовірна (має ще три незалежні джерела за критеріями надійності джерела – «Б»);

- «2» – інформація відома джерелу особисто (має ще два незалежні джерела за критеріями надійності джерела – «Б»);

- «3» – інформація джерелу особисто не відома, проте підтверджується іншою інформацією (має ще одне незалежне джерело за критеріями надійності джерела – «Б»);

- «4» – інформація джерелу не відома, підтвердити її немає можливості (не підтверджене іншою інформацією) [2, с. 31-32].

За даною системою оцінки інформації поліграфологічне дослідження переважно має підпадати під рівень надійності джерела – «А», а за достовірністю – в діапазоні від «1» до «4». На достовірність інформації за результатами поліграфа може вплинути як кількість осіб, що проходили поліграфологічне дослідження за певним фактом події так й кількість підтверджень за іншими способами та джерелами. Наприклад, в нашому попередньому дослідженні щодо застосування поліграфологічної методики «Федеральний тест порівняння зон» в польових розслідуваннях викрадення зброї та боєприпасів в умовах війни, у випадку № 2 (В2), проведено поліграфологічні дослідження 20 осіб [5, с. 28–32]. За результатами поліграфологічних досліджень 20 осіб випадку № 2 в 5 осіб виявлено ознаки обману. З цих осіб дві особи, в яких виявлено ознаки обману зізнались у причетності до викрадення зброї, три особи, що приховували інформацію, и були свідками, вказавши після дослідження на осіб, які викрадали зброю. В даному випадку дослідження проходила ще одна особа, за результатами якого отримано невизначений висновок, дана особа вказала на інший випадок викрадення зброї та боєприпасів, про який не було відомо раніше. За результатами поліграфологічних досліджень отримана інформація надала можливість повернути викрадену зброю та притягнути трьох осіб до кримінальної відповідальності за рішенням суду [6, с. 122–132].

Підставами, що дозволяють віднести поліграфологічне дослідження до критерію надійності інформації «А» є поліграфологічний метод, який є способом проведення поліграфологічного дослідження заснованим на науково-практичній діяльності, який включає групу методик, об'єднаних системою основних принципів, вимог та правил, та які направлені або на встановлення ознак «обману/правдивості» суб'єкта дослідження, або на встановлення ознак впізнання суб'єктом дослідження представлених тестових стимулів, які стосуються досліджуваної події [12, с. 7-8]. Наукове обґрунтування методик поліграфологічних досліджень й відносять їх до надійних в оцінці достовірності інформації. Слід зазначити, що поліграфологічний метод в кримінальному аналізі та поліграф як метод кримінального аналізу ми розглядаємо як тотожні поняття.

Представниками АПА у 2011 році опубліковане мета-аналітичне дослідження критеріальної точності валідних поліграфологічних методик [14]. Дане дослідження стало вимогою як часу так і судової практики Сполучених Штатів Америки. На вимогу Стандарту Дауберта для забезпечення наукового підґрунтя використання висновків поліграфологічних досліджень, що враховується Федеральним судом, вони мають базуватись на науково достовірних принципах, відомостях та методиках [7, с. 35]. Відповідно до дослідження критеріальна точність діагностичних поліграфологічних методик (методика, що проводиться з метою отримання висновку за конкретної події), в залежності від тесту має середнє значення надійності від 90,4% до 99,4% [14]. Відповідно до п. 3.26 ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза використання поліграфа», ступені вірогідності, які може бути використано під час формулювання висновків за результатами проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа поділяються на:

1. Максимально високий – такий, що сягає максимальних показників (95–100% вірогідності);
2. Високий – такий, що здебільшого сягає максимальних показників (80–95% вірогідності);
3. Середній – такий, що містить рівні частки середніх і високих показників (60–80% вірогідності);
4. Низький – такий, що здебільшого містить показники нижче середніх (40–60% вірогідності);
5. Критично низький – такий, що здебільшого сягає мінімальних показників (менше 40% вірогідності) [4].

Застосовуючи діагностичні методики опубліковані АПА можна досягти високого або максимально високого ступеню вірогідності. Використовуючи валідні методики, які пройшли мета-аналітичне дослідження, з метою оцінки достовірності повідомляємої інформації, яка є об'єктом поліграфологічного дослідження, суб'єкта поліграфологічного дослідження (людиною) допускається надійність висновку поліграфолога більш ніж 90%, а в залежності від самої методики може досягати 99,4%.

Враховуючи вищевикладене, поліграфологічний метод кримінального аналізу надає можливість оцінити інформацію за наступними критеріями:

1. достовірність – точність ідентифікації поліграфологом правдивої інформації від обману;
2. надійність – міра стабільності та повторюваності результатів у різних поліграфологічних дослідженнях.

В 2017 році Raymond Nelson запропонував «Емпіричну Систему Оцінки – Мультиноміальну» («ESS-M») результатів поліграфологічного дослідження [16]. Дана система використовує Баєсовий довірчий інтервал для апостеріорних шансів правди за допомогою методу Клоперу-Пірсона та альфою, що дорівнює 5% для правди та обману, а результати поліграфологічного дослідження розраховані з використанням апіорної ймовірності 50%, для якої апіорні шанси правди були 1:1. Дана методика оцінки доповнена зручними таблицями, що дають можливість у відсотковому або шансовому вигляді зробити науково-обґрунтований висновок, заснований на статистиці. Нами наведено узагальнені дані таблиць (табл. № 1) [15].

Висновки. Проведений аналіз ефективності оцінки достовірності та надійності інформації поліграфологічним методом, що може бути використано для забезпечення потреб кримінального аналізу, надав можливість зробити наступні висновки:

1. висновок поліграфолога, який використовує валідні методики поліграфологічного дослідження та прийняття рішення за системою оцінки «ESS-M» є математично та статистично обґрунтованим;
2. застосовуючи валідні діагностичні поліграфологічні методики, які є саме статистично обґрунтованим, очікувана ефективність оцінки достовірності та надійності інформації досягає високого або максимально високого ступеня вірогідності;
3. поліграфологічний метод кримінального аналізу надає можливість оцінити інформацію за критеріями достовірності та надійності;
4. використовуючи поліграфологічний метод кримінального аналізу аналітик правоохоронного органу отримує зручний інструмент для обґрунтування оцінки достовірності інформації;
5. застосовуючи поліграфологічний метод кримінального аналізу ініціатор отримує та використовувати аналітичний продукт для прийняття управлінського рішення яке засноване на статистиці та математиці.

Таблиця № 1. Відповідність отриманого балу поліграфологічного висновку за системою «ESS-M» до ймовірності правди/обману [15].

бал за системою «ESS-M»	багатомірне дослідження	правда/обман	ймовірність, %	однотомне дослідження	правда/обман	ймовірність, %	другий етап прийняття рішення, %		
-24		ОБМАН	більше 99.9		ОБМАН	99.8			
-23						99.7			
-22						99.6			
-21						99.4			
-20						99.2			
-19						98.9			
-18						98.4			
-17						97.9			
-16						97.2			
-15						96.3		92.0	
-14						95.3		89.8	
-13						99.9		93.9	87.3
-12						99.7		92.4	84.7
-11						99.4		90.5	81.8
-10						98.9		88.3	78.9
-9						98.1		85.8	75.8
-8		96.8	82.9		72.8				
-7		95.0	79.7		69.7				
-6		92.4	76.2		НЕ ОЦІНЮЄТЬСЯ				
-5		89.0	72.3						
-4		84.5	68.2						
-3		79.1	63.9						
-2		72.8	НЕ ВИЗНАЧЕНО						
-1		НЕ ВИЗНАЧЕНО				НЕ ВИЗНАЧЕНО			
0	НЕ ВИЗНАЧЕНО		НЕ ВИЗНАЧЕНО						
1	ПРАВДА	72.5	ПРАВДА	63.9					
2		87.5		68.2					
3		95.0		72.3					
4		87.5		76.2					
5		95.0		79.7					
6		98.2		82.9					
7		99.4		85.8					
8		99.8		88.3					
9		99.9		90.5					
10		більше 99.9		92.4	НЕ ОЦІНЮЄТЬСЯ				
11				93.9					
12				95.3					
13				96.3					
14				97.2					
15				97.9					
16				98.4					
17				98.9					
18				99.2					
19	99.4								
20	99.6								
21	99.7								
22	99.8								
23									
24									

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуш В., Кривуца В., Кудін А. Інформаційна безпека : Термінологічний навчальний довідник, Київ: ООО «Д.В.К.», 2004. 758 с.
2. Братель С.Г., Ісмаїлов К.Ю. Особливості проведення оцінки достовірності інформації в підрозділах Національної поліції України. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2022. № 3. С. 28–33.
3. Бружевська З.М., Киричок Р.В., Платоненко А.В., Гулак Г.М. Оцінка передумов формування методики оцінки достовірності інформації. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка»*, 2022. № 3(15). С. 164–174.
4. ДСТУ 9266:2023. Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги. [Чинний від 2024-05-01]. ДП «УкрНДНЦ». Київ, 2023. 14 с.
5. Здебський Д.В. Застосування поліграфа в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 2023. № 3(55). С. 28–33. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.55.28-33> (дата звернення: 07.03.2025).
6. Здебський Д.В. Український досвід застосування поліграфологічної методики «Федеральний тест порівняння зон» (Federal Zone Comparison Test) у польових розслідуваннях викрадення зброї та боєприпасів в умовах війни. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. ГО «Колегія поліграфологів України», 2023. № 6. С. 122–132.
7. Здебський Д.В., Ісмаїлов К.Ю. До питання імплементації в правову систему України досвіду правозастосування поліграфа в США. *Правовий часопис Донбасу*, 2024. № 1 (86). С. 32–38. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/25> (дата звернення: 07.03.2025).
8. Калугін В.Ю., Феськов М.М. Значення достовірності інформації в ході аналітичної діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2023. № 1. С. 217–221.
9. Кузьменко М.Д., Сіткарь І.І. Сучасний стан та перспективи оцінки достовірності повідомленої інформації. *Вісник Національного університету оборони України*, 2020 № 56(3). С. 40–47.
10. Основи кримінального аналізу: підручник / Бабенко А.М., Заєць О.М., Некрасов В.А., Ісмаїлов К.Ю., Пефтієв Д.О. та ін.; за заг. ред. Користіна О.Є., 2019. Одеса. 296 с.
11. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України: монографія / Користін О., Бутко Б., Денисенко Б., Ісмаїлов К. та ін., за заг. ред. Користіна О.Є. Київ: «ВАТЕ», 2024. 444 с.
12. Удалова Л., Чернявський С, Алексеевої-Процюк Д., Поліграфологія: основні терміни і поняття. Київ, 2022. 45 с.
13. Федчак І.А. Основи кримінального аналізу: навч. посіб. Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 288 с.
14. Nelson et al. Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques: Report Prepared For The American Polygraph Association Board of Directors. *Polygraph*, 2011, 40(4). P. 193–305.
15. Nelson et al. How To: A Step-by-Step Worksheet for the Multinomial ESS. *Polygraph & Forensic Credibility Assessment*, 2019, 48 (1). P. 60–75.
16. Nelson, R. Multinomial reference distributions for the Empirical Scoring System. *Polygraph & Forensic Credibility Assessment*, 2017, 46 (2). P. 81–115.